

Секція 4

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ВІДНЕСЕНИХ ДО ПІДСЛІДНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Стрельцов Є. Л.

завідувач кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України

ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ДІЯХ СЛІДЧОГО

Слідчий — службова особа, яка уповноважена в межах компетенції, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України (далі — КПК), здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (ч. 17 ст. 3). Слідчий органу досудового розслідування, згідно з положеннями низки статей КПК, передусім, ст. 40, несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій, маючи при цьому відповідні повноваження та обов'язки. Слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку забороняється особам, які не мають на те законних повноважень. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. При цьому, і це важливо підкреслити, початок досудового розслідування (ст. 214 КПК)¹ напрямку пов'язаний з отриманням відомостей, у будь якій формі, про вчинення кримінального правопорушення (злочину). Тобто саме порушення кримінально-правових заборон, які закріплені у Кримінальному кодексу України (далі — КК), є правовою підставою для початку досудового розслідування, що, в свою чергу, потребує спеціального звернення до аналізу основних змістовних положень кримінального законодавства.

¹ Досудове розслідування кримінальних правопорушень здійснюється у двох формах: злочинів — у формі досудового слідства, кримінальних проступків — у формі дізнання (ст. 215 КПК).

Кримінальне законодавство традиційно відноситься до публічних галузей законодавства. Особливість будь якої галузі законодавства — публічної чи приватної, як відомо, визначається предметом, методом та основною функцією конкретної галузі законодавства. При цьому, якщо відійти від дещо спрощеного підходу до визначення публічних галузей законодавства та їх розмежування з приватними галузями, варто звернути увагу на те, що особливість публічних галузей ґрунтується на владних засадах і має на увазі, в першу чергу, закріплення необхідності централізованого управління в суспільстві. У кримінальному законодавстві це досягається за рахунок домінування у цій галузі правових норм заборонно-карального характеру [Стельцов Є. Л. Сутність держави, детермінанти злочинності та завдання кримінального права. *Сучасне кримінальне право України: наукові нарис*: монографія /за ред. Н. А. Мирошніченко, Є. Л. Стельцова; передмова С. В. Ківалова. Одеса: Юридична література, 2017. 488 с.].

Звертаючись до основних положень цього законодавства, зазначимо, що у ч. 1 ст. 1 «Завдання Кримінального кодексу України» закріплені основні завдання цього Кодексу, до яких держава відносить: «правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам». Для здійснення цього завдання КК визначає, як це закріплено у ч.2 цієї статті, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Таким чином, основним завданням кримінального права, в загальному розумінні, є створення необхідної правової бази для можливості застосування усього комплексу заходів кримінально-правового характеру відносно осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння.

Це положення набирає свого більш предметного виразу у ч.1 ст. 2, яка закріплює підставу кримінальної відповідальності — вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. Кримінальне законодавство закріплює і відповідні «застереження». Так, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч.2). Крім того, ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу (ч.3).

У ст. 3 «Законодавство України про кримінальну відповідальність» КК визначено змістовно-структурну характеристику цього законодавства. Вона передбачає, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який

ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права (ч.1).

Закони України про кримінальну відповідальність, прийняті після набрання чинності цим Кодексом, включаються до нього після набрання ними чинності (ч.2). Злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом (ч.3). Застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено (ч.4). Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч.5). Звернемо увагу на джерела кримінального законодавства. Якщо в інших галузях законодавства їх коло досить широке, то у сьогоденньому кримінальному законодавстві джерела мають «обмежений» характер.

Проте, слід підкреслити, що законодавче закріплення цих положень має, за великим рахунком, тільки «пасивний характер» (позитивне право, яке відомий філософ права Рудольф Ієрінг визначав як «сукупність існуючих у державі примусових норм») [Критика домінуючих визначень права. URL: <http://www.kursach.com/biblio/0010022/608.htm>]. Незважаючи на те, що ми намагаємось надати кримінальному законодавству певних додаткових якостей, воно повинно «тільки» відображати, нормативно закріплювати основні напрямки кримінально-правової політики, а реалізація положень цього законодавства відбувається виключно при його практичному застосуванні. Отже, первісний висновок може бути сформульований наступним чином: чинні положення кримінального законодавства знаходять свою реалізації при його безпосередньому практичному застосуванні.

Розуміючи це, необхідно враховувати низку важливих положень.

По-перше, кримінальне законодавство не тільки визначає комплекс положень відносно, образно кажучи, злочину і покарання, з усіма відомими наслідками. Воно, і це потрібно враховувати, офіційно легалізує можливості держави застосовувати різні, у першу чергу, переважно державно-примусові заходи. Це відбувається за рахунок того, що держава, «створюючи» відповідні правовідносини і «вводячи себе» у якості одного з їх обов'язкових суб'єктів, отримує законодавчо закріплені можливості для застосування положень цього законодавства.

По-друге, існують декілька видів таких правовідносин. Традиційними, основними вважаються охоронні кримінально-правові відносини, які складають переважну більшість, оскільки саме для регламентації охорони найважливіших цінностей суспільства і існує ця галузь законодавства. Змістом таких правовідносин є закріплення

суспільно небезпечного вчинку у якості забороненої моделі поведінки особи та ті наслідки, які наступають для кожного суб'єкта цих правовідносин у разі порушення встановленої заборони.

Крім того, кримінальне законодавство створює і низку інших, неохоронюваних правовідносин, таких, які теж мають відповідне значення для реалізації, можливо, не стільки традиційних кримінально-правових правовідносин, скільки таких, які теж існують (можуть існувати) у кримінально-правовій сфері і відображають інші складові визначених заходів кримінально-правової політики.

До таких потрібно віднести заохочувальні правовідносини, які, наприклад, дають змогу, при дотриманні певних вимог, не тільки звільняти осіб від кримінальної відповідальності і покарання (ст. 50 КК), а й вважати такі вчинки соціально-корисними (наприклад, ст. 15 КК «Необхідна оборона»).

У всякому разі, більш детальний аналіз кримінально-правових норм чинного КК показує, що в ньому визначається «безліч» правовідносин, які, з урахуванням своєї специфіки, покликані регламентувати максимально можливе коло відносин, які виникають з моменту вчинення злочину і тривають на всьому протязі і в усіх напрямках реалізації кримінального законодавства.

Слід підкреслити, що ці законодавчі положення є «надбанням» не тільки кримінального законодавства. Наявність положень цього законодавства, у будь якому вигляді: забороняючому, заохочувальному, звільняючому та ін., «породжує» і законодавчо закріплює існування інших галузей законодавства, пов'язаних з процедурними процесами проведення розслідувань (кримінального процесуального законодавства), залучення для цього «додаткових» правових положень, наприклад, оперативно-розшукових положень та ін. Тобто і тут, у «розвиток» положень кримінального законодавства, «створюються» необхідні правові умови для інших галузей законодавства для застосування державних заходів, які багато в чому теж мають примусовий характер, наприклад, інститут обшуку особи (особистого обшуку) та виїмки документів/предметів у кримінальному процесі (ч. 8 ст. 1919, ст. 208, ч. 7 ст. 223, ч. 5, ч. 7 ст. 236 КПК та ін.) [Баришніков А. Обшук особи за новим КПК України: теоретичні та практичні проблеми. *Вісник НААУ*. 2015. № 7–8 (15), серпень. С. 35–42]. Це також стосується застосування оперативно-розшукових положень та ін. Це вже так званий вторинний висновок.

Вище викладене дозволяє зробити певною мірою загальний висновок. Положення кримінального законодавства створюють необхідну правову базу для застосування усього різноманіття кримінально-правових положень, які відносяться не тільки безпосередньо до положень саме цієї галузі. При цьому, наукові дослідження повинні

аналізувати/тлумачити такі положення. Викладачі повинні доводити ці положення до студентів/слухачів. Практикуючі юристи мають своїм професійним завданням необхідність застосування таких положень. І кожна така категорія фахівців повинна реально оцінювати як загальні положення, котрі характеризують кримінальне законодавство, так і ті, більш «локальні» положення, які напряму пов'язані з виконанням ними своїх професійних функцій.

Кузьмін Е. Е.

доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

**«НЕСКЛАДНО ПРО СКЛАДНЕ», АБО ДЕЯКІ РЕМАРКИ
ЩОДО КВАЛІФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ,
ВІДНЕСЕНИХ ДО ПІДСЛІДНОСТІ
ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ**

Не занурюючись у наукову дискусію щодо доцільності використання того чи іншого терміну, покликаного позначати процес оцінки фактичних обставин з точки зору кримінального права слід зазначити, що кваліфікація завжди була і наразі залишається одним з надзвичайно важливих та дискусійних питань як у доктрині кримінального права (див., детальніше, наприклад: Стрельцов Є. Л. Кваліфікація злочинів: практичні поради. *Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 черв. 2018 р.). Одеса : Юридична література, 2018. С. 296–300; Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с. та ін.), так і в судовій (див., наприклад: Практика застосування судами законодавства про військові службові злочини. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 2. С. 21 та ін.), а також слідчій практиці (див., наприклад: Військові злочини: кримінально-правова, криміналістична та кримінологічна характеристика : монографія / за заг. ред. В. М. Стратонова, Є. Л. Стрельцова. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. 340 с. та ін.).

Слід зазначити, що у найбільш загальному своєму розумінні кваліфікація традиційно сприймається як один з основних етапів застосування кримінально-правової норми, а також як одна з-поміж перших дій у будь-якому кримінальному провадженні (Ус О. В. Теорія та